

Phẩm 26: QUÁN THỂ ĐẾ DUYÊN KHỞI

Thích: Nay phẩm này, cũng là ngăn chấp, là chỗ đối trị của “không” mà vì thế đế duyên khởi cho nên nói.

Người của tự bộ nói với tôi rằng: kia trước nói “Như Lai không xứ sở, không một pháp vì thuyết”, nghĩa ấy chẳng như vậy. Luận giả nói: Tôi nay sẽ vì nói: Như Lai vì muốn tất cả ngoại đạo và người Trời... chúng sinh sợ hãi kia khiến dứt các tai họa về ác kiến cho nên nói pháp duyên khởi. Phật do giác ngộ rõ pháp duyên khởi cho nên danh xưng cao xa khắp tất cả thế gian. Vì nhân duyên ấy nên gọi là Phật. Ông nay cùng pháp duyên khởi pháp tạo lỗi tức tự mình mong muốn trái khuấy. Như luận kệ nói:

*Do vô minh ngăn che
Tạo tác ba thứ kia
Các hành nghiệp hữu sau
Do đây trú các thứ.*

Thích: đối tượng đối trị của mình gọi là vô minh, mà vô minh này có thể ngăn che trí tuệ của chúng sinh, tạo tác các hành của hữu sau. Thế nào là hữu sau? Nghĩa là chưa thọ sinh cùng nhân quả hòa hợp chẳng rời nhau, cùng đi đến hưởng tới đời sau, gọi là hữu sau. Sao gọi là các hành? Hành có ba thứ, một nghĩa là pháp vô ngã, hai nghĩa là sát na, ba nghĩa là ba loại nghiệp. Sao gọi là ba nghiệp? Nghĩa là phước, phi phước, bất động... Lại có ba thứ, nghĩa là thân, ngữ, ý. Vô minh, chẳng phải chỉ riêng làm duyên của các hành mà cũng có thể cho thức... chi sau lần lượt làm duyên. “Thể” cũng chẳng phải riêng vô minh ngăn che chúng sinh, mà còn có các phiền não hành khác nghĩa là tạo tác pháp hữu vi, cho nên gọi là hành. Như luận kệ nói:

*Do các hành nhân duyên
Thức gửi ở các thứ
Thức tương tục gửi rời
Lúc ấy danh sắc khởi.*

Thích: Vì sao là thức? đối với mỗi mỗi vật phân biệt thủ cảnh giới cho nên gọi là thức. Gửi là nói sinh. Hành duyên ấy, nghĩa là hành cho thức làm duyên cho nên gọi hành duyên, cũng chẳng phải riêng các hành cho thức làm duyên, mà thức ấy khi sinh cũng có các tâm số pháp cộng sinh, thế nên cũng dùng các tâm số pháp làm duyên. Lại nữa, hành duyên thức là, như A-la-hán, cũng có các hành, vì sao chẳng cho thức gửi hữu sau làm duyên? Vì ái triền kia đã đoạn cho nên chẳng cho

thức gửi hữu sau làm duyên. Thế nên, á!... các phiền não, cũng cùng thức thọ đời sau làm duyên, sao chỉ riêng nói các hành ư? Vì các hành có lực mạnh hơn. Thí dụ như vua chiến đấu được thắng, chẳng phải riêng vua thắng mà tất cả binh chúng cũng gọi là thắng. Do vua là chủ cho nên nói vua thắng. Lại nữa, hoặc có người khởi ý như vậy nói: vô minh là nhân của các hành bất thiện có thể như vậy. Nhưng người ngu si là bất thiện. Vì sao được làm nhân cho các hành pháp thiện chẳng? Đây nghĩa là người chưa đoạn vô minh, vì muốn thọ lạc thiên nữ quyền thuộc, mà tạo các hành phước đức. Vì thế nên vô minh cũng làm nhân lần lượt cho hành phước đức. Lại nữa, sinh tử, là đệ nhất nghĩa bất thiện sở hữu các hành phước đức. Ràng buộc thuộc sinh tử gọi là bất thiện. Vì thế nên vô minh có thể tổng làm duyên cho các hành. Lại nữa, thiện thú, bất thiện thú, bất động thú, ba thứ nghiệp ấy, đều có thượng trung hạ sai biệt. Các hành ấy ... gọi là nghiệp đi đến các thú. Nghĩa đi đến các thú ấy, các sư đều chấp bất đồng. Như người Tát bà đa nói có trung ấm kia, vì có danh sắc tương tục, đi đến gửi ở chỗ sinh. Người Chánh lượng bộ, người Đàm vô uất đa bộ đều nói không có trung ấm kia, chỉ lấy hành làm duyên, mà thức được khởi. Lúc bấy giờ gọi là gửi sinh. Lại nữa, người chấp có trung ấm nói: các chúng sinh hữu sắc ở một chỗ diệt, chúng sinh hữu sắc ấy trở lại tương tục sinh, vô gián trước sau khởi đến thú khác kia, gọi là thác sinh. Vì tương tục tùy sinh, nên thí như đèn. Vì thế nên danh sắc y chỉ ấm mà có tương tục từ sát na tử đến sát na thọ sinh vô gián sinh, gọi là thọ sinh. Thí như hiện tại người từ đây đến kia. Lại nữa, người chấp không có trung ấm nói: Tử hữu và sinh hữu của cõi sắc, trung gian hai hữu này lại không có trung hữu, vì hữu lậu. Thí như tử hữu, sinh hữu của cõi vô sắc mà không có trung hữu. Vì sao vậy? Tử hữu trung gian có thân khởi tức chẳng phải là trung ấm. Vì thân là báo. Thí như thân nhận được ở hiện tại. Lại nữa, có thân khởi là thuộc khổ đế. Thí như dùng “thể” của ý làm thân, đi đến chỗ khác. Sát na, sát na tương tục tùy khởi mà không có trung hữu, chẳng phải hoàn toàn có ấm, ông lập nghĩa trung ấm nghĩa ấy chẳng thành. Lại nữa, người chấp có trung ấm nói: nếu không có trung ấm vì sao được đến chỗ thọ sinh sau ư? Lại nữa, người chấp không có trung ấm nói: từ tử hữu tương tục đến khi sinh hữu. Như trao kinh, như truyền nối đèn, như ấn hiện, như gương hiện bóng, như không vang tiếng, như bóng mặt trời mặt trăng trong nước, như chuông tử sinh mầm, như người thấy rót rượu trong miệng thêm nhỏ dãi. Như vậy ấm sau tương tục khởi, không có trung ấm qua lại truyền đây đến kia. Thế nên, người trí nên hiểu như vậy. Như kệ

trên nói: “thức tương tục gửi rồi, lúc ấy danh sắc khởi”. Thế nào là danh sắc? Danh có hai thứ, một nghĩa là tự đi đến các thú (loài), hai nghĩa là bị phiền não cương bức khiến đi vào trong các thú. Lại nữa, danh, nghĩa là bốn ấm không có sắc, tổng gọi là danh. Thế nào là sắc? Sắc là có thể biến đổi khác cho nên gọi là sắc. Nghĩa là bốn đại và bốn trần... chẳng phải riêng thức là duyên của danh sắc mà vô minh hành... cũng là duyên kia. Lại nữa, thức duyên danh sắc thì thức và vô minh... chẳng phải là nhất định cùng danh sắc làm duyên mà có xứ, có loài hóa sinh cũng cùng sáu nhập kia làm duyên. Như loài sinh ở cõi vô sắc, thức này chỉ cùng danh làm duyên. Như luận kệ nói:

*Từ ở “thể” danh sắc
Thứ lớp khởi sáu nhập
Tinh trần cùng hòa hiệp
Mà khởi ở sáu xúc,*

Thích: thế nào là sáu nhập nội? Nghĩa là nhãn nhập, nhĩ nhập, tỷ nhập, thiệt nhập, thân nhập, ý nhập... Nhãn nhập là dùng sắc làm cảnh giới, nên sắc thanh tịnh kia là chỗ y chỉ của nhãn thức nên gọi là sắc thanh tịnh để làm nhãn nhập. Như vậy dùng âm thanh... làm cảnh giới. Sắc thanh tịnh kia, là chỗ y chỉ của Nhĩ thức nên gọi là thanh tịnh làm nhĩ... nhập. Ý nhập là vô gián thứ lớp diệt làm ý nhập kia. Vì sao là nhập? Nghĩa là thức và tâm tâm sở pháp... từ trong thanh tịnh sắc khởi, gọi là nhập. Vì sao gọi là xúc nghĩa là cùng khổ thọ, lạc, thọ, bất khổ bất lạc thọ mỗi thứ, hòa hiệp cho nên gọi là xúc. Như luận kệ nói:

*Nhãn nhãn cùng sắc kia
Và tác ý ba thứ
Cùng danh sắc làm duyên
Thế là thức được sinh.*

Thích: Thức được sinh là: như mắt lấy sắc làm duyên, thức duyên sắc cho nên thức được sinh. Như thế nhĩ tai dùng âm thanh làm duyên, nhĩ thức... được sinh, cho đến ý dùng pháp làm duyên, ý thức được sinh. Vì sao gọi là xúc. Như luận kệ nói:

*Sắc, thức và nhãn kia...
Ba thứ cùng hòa hiệp
Như thế gọi là xúc
Từ xúc khởi ở thọ*

Thích: Cảnh giới cùng căn, ý... ba thứ này là một thể, mà gọi là xúc. Xúc làm duyên cho nên đấy khởi ba thứ thọ. Như luận kệ nói:

Thọ làm duyên khởi ái

*Vì thọ nên khởi ái
Ái làm duyên cho thủ
Thủ ấy có bốn thứ.*

Thích: Đây nói tướng cầu dục mà gọi là ái. Hàng phàm phu không nghe chánh pháp vì lạc thọ cho nên khởi tâm tham cầu. Như liếm mật trên dao, chẳng hay biết sau đó bị hoại tổn thương lưỡi. Nếu vì lạc thọ khởi tham thì có thể như vậy, nhưng sao đối với khổ thọ, bất khổ, bất lạc thọ mà khởi tham ư? Nghĩa là do khổ thọ, bất khổ, bất lạc thọ cũng làm duyên của ái cho nên khi thọ khổ thọ cũng có tâm cầu lìa phát sinh, cũng là ái vậy. Cho nên không có lỗi. Bốn thủ nghĩa là dục thủ, kiến thủ, giới thủ, ngã ngữ thủ. Thế nào là thủ? Tức là nghĩa tích tụ. Lại nữa, vì ái tăng trưởng nên cũng chính là thủ. Vì đắc năm dục lạc cho nên khởi tâm tìm cầu, cũng gọi là thủ. Như luận kệ nói:

*Do thủ các hữu nên
Thủ giả khởi ở hữu
Vì không thủ giả nên
Thoát khổ đoạn các hữu*

Thích: Hữu chính là nghiệp tướng. Lai hữu là tên khác của sinh, mà pháp nhân của sinh cũng gọi là hữu. Nếu như vậy thì sao tức nhân là quả vậy? Nay hiện thấy nhân thọ tên quả. Thí như niềm vui của Phật xuất thế, năm chi quả phần như thức v.v... là thuộc về đời hiện tại mà nói từ vô minh hành sinh. Hoặc như được gặp thiện tri thức nghe chánh pháp khởi chánh tư duy, về khổ lạc... các hành, đều thấy các hành khổ, không, vô thường, vô ngã. Lại nữa, các hành không sinh tự thể là “không”, khởi lên chân thật trí tức chẳng khởi ái lại, chẳng khởi ái cho nên không tìm cầu nữa. Như kệ trên nói: “Nếu không có thủ thì, thoát khổ đoạn các hữu”. Nghĩa này là gì? Nghĩa là có thủ cho nên có hữu. Nếu không có thủ thì không có hữu. Tướng hữu thế nào? Như luận kệ nói:

*Năm ấm là “thể” hữu
Từ hữu tiếp khởi sinh
Lão bệnh tử lo, thương (ưu, bi)
Buồn khóc sầu... các khổ.*

Thích: Đây nói cũng cho nhân năm ấm là thể của chi hữu. Lại nữa, nhân năm ấm gọi là hữu, tức chẳng phải riêng nhân năm ấm gọi là hữu, mà nhân bốn ấm của cõi vô sắc cũng gọi là hữu. Sinh nghĩa là trước không có “thể” ấm nay có ấm khởi. Lão nghĩa là tướng biến hoại. Tử nghĩa là không có “thể” ấm. Bệnh nghĩa là thân bị khổ sở bức

bách. Ưu bi, nghĩa là từ ái biệt ly, oán tắng hội... trong tâm bị thiêu đốt có tướng khởi. Ai khắp nghĩa là buồn khóc cho quyến thuộc có phước đức và những đối tượng thương yêu bị mất mát. Nhân đây phát tiếng kêu gọi đức hạnh kia mà buồn khóc. Khổ nghĩa là thân thọ. Sầu nghĩa là tâm thọ. Lao quỵện ấy nghĩa là thân tâm rất mệt. Như thế rộng nói sinh... đều gọi là khổ ấy vì sao. Như luận kệ nói:

*Sầu và mệt mỏi... kia
Đều do sinh làm nhân
Riêng khổ ấm này khởi
Rốt ráo không tướng vui.*

Thích: Riêng khổ ấm khởi, nghĩa là chẳng cùng vui hòa hợp. Ấm nghĩa là tụ. Khởi nghĩa là sinh ấm. Tương tục là duyên khởi thuộc về Thế đế, chẳng phải đệ nhất nghĩa. Như trong phẩm trước đã nói “không khởi” khiến cho tin hiểu. Cho nên chỗ lập của tôi chẳng bị phá. Nếu nói sinh tử hành lưu chuyển thì vì sao là chẳng khởi chẳng! Tôi nay sẽ trả lời việc này như luận kệ nói:

*Chính nói là sinh tử
Căn bản của các hành
Chỗ làm của người vô trí
Người thấy “thật” chẳng làm*

Thích: Các hành sinh tử gốc ở chỗ làm của người vô trí. Đây nói người vô trí, chẳng thấy tai họa của các hành từ vô thỉ đến nay lần lượt theo duyên khởi, như huyễn, như ánh lửa, mà cầu ở vui, vì cầu ở vui cho nên tạo phước phi phước bất động... các hành. Người thấy “thật” chẳng làm, nghĩa là Thánh đạo đã khởi thấy chân thật. Chướng ngại trí tuệ, thể phiền não vô minh đã đoạn. Như luận kệ nói:

*Vô minh nếu đã đoạn
Các hành chẳng sinh lại
Vì tu tập trí tuệ
Vô minh bèn được đoạn.*

Thích: Đây nói các hành chẳng sinh vì khuyết ở duyên, như chủng tử không có “thể” cho nên mầm tức chẳng sinh. Nay tu tập trí gì được đoạn vô minh. Như Trung luận đây vốn nói về trí tuệ duyên khởi soi tỏ ngăn chấp. Tất cả các “thể” có tự thể, hiểu rõ người và pháp cảnh giới của cả hai vô ngã. Người tu trí “Không”, nghĩa là luôn luôn tu tập. Như luận kệ nói:

*Mỗi một chi diệt ấy
Chi kia kia chẳng khởi*

*Chỉ riêng khổ ấu tụ Gọi là chánh vĩnh
diệt.*

Thích: Đây nói hành... khởi đạo đối trị với mỗi một chi hữu tức diệt các chi hữu này chẳng khởi lại nữa. Do hành diệt. Hành diệt nên thức diệt, cho đến sinh lão tử ưu bi... diệt. Chỉ riêng khổ ấu chính là vĩnh viễn diệt đó, là thuộc về thế đế. Hoặc trong đệ nhất nghĩa là vô minh... không khởi không diệt. Vì sao lại còn gọi duyên khởi chẳng? Phật dựa vào thế đế cho nên nói đệ nhất nghĩa, nghĩa của tôi như vậy, như trước kệ nói: “chẳng y ở thế đế, chẳng thể nói đệ nhất. Vì thế, cho nên chẳng thể phá hoại nghĩa của tôi đã lập. Phẩm này ở đầu, người tự bộ nói tôi rằng: “lập nghĩa có lỗi” thì nay nói không có lỗi này. Mà dùng duyên khởi thế đế khiến mỗi người tin hiểu chính ý nghĩa phẩm đây. Như Phật nói không khởi ấy gọi là duyên khởi. Đây nói chẳng khởi là nói về duyên khởi. Nếu kia không khởi làm sao có diệt. Nếu có thế với không diệt mà giác ngộ rõ về không diệt đó gọi là hiểu rõ pháp duyên khởi...
